

УДК 37.034

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА ПРОБЛЕМУ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Короленко В. Л.

Автором розглянуто процес виховного впливу на дітей шкільного віку як необхідної педагогічної діяльності, яка передбачає моральне формування майбутньої особистості. На основі теоретичного аналізу наукової літератури визначено сутність процесу морального виховання школярів, проведено аналіз різноманітних підходів до вирішення цієї проблеми. Результати проведеного аналізу дають змогу стверджувати, що моральні знання і навички складають основу загального морального розвитку сучасної особистості.

Ключові слова: моральне формування, моральні чинники, моральні цінності, моральні знання, моральне виховання.

Автором рассмотрен процесс воспитательного влияния на детей школьного возраста как необходимой педагогической деятельности, которая предусматривает моральное формирование будущей личности. На основе теоретического анализа научной литературы определена сущность процесса морального воспитания школьников, проведен анализ разнообразных подходов к решению этой проблемы. Результаты проведенного анализа дают возможность утверждать, что моральные знания и навыки составляют основу общего морального развития современной личности.

Ключевые слова: моральное формирование, моральные факторы, моральные ценности, моральные знания, моральное воспитание.

The author considers the process of educator's influence on the school age children as a necessary pedagogical activity which foresees the moral forming of a future personality. On the basis of theoretical analysis of scientific literature, the essence of schoolchildren's moral education is determined; various ways to solve the problem are analyzed. The results of the conducted analysis prove that moral knowledge and skills make basis of modern personality's general moral development.

Moral education -is one of inheritance forms of morality in society. A moral is in understanding of modern society, is the synonym of ethics. Thus, under moral education it is possible to understand the process of the purposeful forming for the child of the moral settings, and also fixing of habits of conduct, proper to the norms and moral, accepted in society. Presently, when the standards of legal cruelty with people are widely presented in mass medias, entertaining transmissions and films, and also in computer games which children master from preschool age, moral education of children must spare the special attention.

Actuality of this article does not cause a doubt, as verification and estimation of moral knowledge and skills of domain of school age children, is very important and necessary component part of educator process, and capture the method of verification of level of moral knowledge of schoolboys, is one of important and heavy tasks which a teacher must decide.

An author is conduct the thoughtful piece of work with determination of efficiency of the modern pedagogical operating on moral education of schoolboys. Important is a necessity of search of new forms and methods of the pedagogical operating on a rising generation, with the purpose of preparation of him to life in society.

Key words: moral forming, moral factors, moral values, moral knowledge, moral education.

Актуальність теми дослідження. В умовах стрімкого розвитку сучасної цивілізації система середньої освіти повинна виховати повноцінну особистість, здатну до морального саморозвитку та самоосвіти. Самостійно-пізнавальна діяльність того, хто навчається, постає визначальною характеристикою якості освітньо-виховного процесу, тому нині особливої значущості набуває проблема морального виховання.

Мета статті – дослідження педагогічних поглядів на проблему морального виховання школярів в умовах сучасності. Завданням даної статті є висвітлення

важливості та необхідності підвищення ефективності процесу морального виховання дітей шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень. Питання морального виховання підростаючого покоління в різних аспектах висвітлюються в дослідженнях Г. Афоніна, О. Вишневський, О. Кононко, С. Максимюк, О. Морозова та інші. Однак у попередніх наукових працях цьому питанню приділено недостатньо уваги, тому існує необхідність детального вивчення даної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Важливим етапом у теорії морального виховання особистості було введення А. Макаренком понять: “перспектива найближча” – перспектива “завтрашньої радості”; “середня перспектива” – перспектива аж до випуску з колонії; “далека перспектива” – перспектива дорослого життя, яка була мотивом для самовиховання колоністів [4].

У свою чергу С. Максимюк визначив, що теорія цілеспрямованого самовиховання складається з трьох взаємопов’язаних і взаємозумовлених процесів:

1. Самопізнання. Передусім потрібно вивчити себе як особистість. Для цього застосовується самоаналіз, порівняння себе з іншими людьми (позитивнішими), сприймання критики від товаришів і друзів, спостереження за собою ніби збоку, щовечірне підбиття підсумків дня, оцінювання правильних чи неправильних дій, об’єктивне самокритичне (не занижене) ставлення до себе.

2. Самоутримування від негативних думок, дій, слів, вчинків, поведінки (само-наказ на стримування, самовідмова, самозаборона, самонавіювання, самопокарання).

3. Самопримушування до здійснення позитивних дій, вчинків, добрих справ сприяє подоланню внутрішньої неорганізованості, небажання вчитися чи працювати, лінощів [4, с. 225–226].

Аналізуючи проблему сучасного морального формування дітей шкільного віку, доречно згадати сучасні завдання українського родинного виховання, які обумовлені історичними обставинами:

- особливостями суспільного життя в процесі переходу від авторитарного до громадянського суспільства. Людина з дитинства звикає до думки, що їй потрібно за себе відповідати, на себе покладатися, сама повинна вирішувати свої життєві проблеми, а для цього їй потрібні: свобода, сила волі, розум тощо. Порівняно з нашою родиною, європейська такий погляд на власну перспективу передає значно раніше дітям від батьків;

- сучасний процес морального виховання української родини визначається специфікою морально-духовного, етнічно-національного, психічного та фізичного стану людини;

- несприятливою є духовна атмосфера, яка поширюється на наше суспільство шляхом бездумних культурних запозичень (кіно, телебачення тощо). Сучасна українська родина мусить виявити силу і здатність протистояти чужому культурному контекстові, який своєю основою має філософію антропоцентризму – оспівування культу сили, нормальності вбивства, прагнення тілесних насолод тощо [2, с. 328–329].

За такого розуміння проблеми важливими є обставини, які протидіють руйнуванню родинного виховання:

морально-духовне оздоровлення родини. Кожна родина мусить розвиватися матеріально і духовно, розвиток розуму і сили волі є передумовою виживання сучасної української родини;

національно-етнічне відродження в родині. Людина має свої, природою визначені видові ознаки, які мають спадковий (вроджений) характер, і повноцінний її розвиток можливий лише тоді, коли всі визначені природою якості організму розвиваються вільно та повноцінно;

демократизація родинного життя. Батьки часто нехтують природними правами дитини, її гідністю і рівністю з усіма членами родини, а також трактують свою дитину як власність [2, с. 329–331].

За твердженням О. Кононко, сутність проблеми морального формування дітей шкільного віку полягає в сформованості їхньої креативності. На його думку, це одна з базових якостей особистості і показниками її сформованості в дитини є:

- чутливість до проблем, готовність їх розв’язувати власними силами; відкритість новим ідеям, інтерес до невідомого;

- схильність руйнувати чи змінювати стереотипи, відмовлятися від шаблонів, відходити від зразків;
- спроможність виходити за рамки заданої іншими ситуації;
- швидкість аналогій, протиставлень, асоціацій;
- загострене сприйняття неточностей, недоліків, відхилень, незвичності, складності;
- уміння підійти до проблеми з різних точок зору;
- уміння вносити щось нове, видавати оригінальні ідеї, розв'язувати нові завдання, досягати незвичних результатів;
- пошуково-перетворювальне ставлення до дійсності;
- висока пізнавальна активність, допитливість;
- уміння швидко переходити від одного способу розв'язання до іншого; переключатися; переконструювати елементи в нових комбінаціях (комбінаторні властивості);
- дотепність, почуття гумору, інтерес до парадоксів;
- сміливість та незалежність суджень, здатність до постановки власної мети;
- об'єктивність суджень, неупередженість оцінок; самокритичність, здатність посміятися із себе;
- використання різних форм доказів; уміння помічати зв'язки між ознаками, формально між собою не пов'язаними;
- здатність сприймати об'єкти комплексно, цілісно, виділяти в них головне, істотне, відкривати потенційне; розвинена уява, метафоричність (створення фантастичних ідей); уміння дивуватися;
- здатність прогнозувати, передбачати, висувати гіпотези, робити припущення; орієнтація на високі стандарти якості, ідеальні еталони [3, с. 74–75].

Отже, ми можемо зробити висновок, що одним з провідних шляхів у попередженні негативної поведінки і підвищенні ефективності морального формування підростаючої особистості є формування в дитини креативності.

У контексті вирішення проблем морального формування актуальними є результати проведеного Г. Афоніною дослідження особливостей процесу морального виховання, що відбиває його специфіку і складність.

1. *Цілеспрямований* процес (мета виховання повинна так реалізовуватися, аби вона була близька і зрозуміла вихованцеві).

2. *Багатогранний* процес (в процесі морального виховання беруть участь сім'я, школа, суспільство, окремі вихователі, позашкільні навчальні заклади).

3. *Діяльність вихователя*, результати його виховання обумовлені не лише знаннями теорії виховання, але і майстерністю.

4. Результати цього виховного процесу малопомітні порівняно з результатами навчання.

5. Процес *динамічний, мінливий, рухливий*.

6. *Тривалість* процесу. Виховання триває все життя. Дитина протягом усього життя нагромаджує моральний досвід поведінки, знання, думки, переконання.

7. *Безперервність виховання*. Процес шкільного виховання – це процес безперервної, систематичної взаємодії вихователів і вихованців (на уроці, після уроку, в поході, різних формах роботи). Безперервність передбачає створення системи морального виховання, а не зводиться до виховання від часу до часу.

8. *Ступінчастий* характер виховання. На початковому етапі дитина виховується в сім'ї, потім в школі формуються етичні поняття, засвоюються етичні знання, виробляються думки, які потім формуються в переконання школяра і становлять основу його поведінки.

9. *Особливість концентризму* відбивається у змісті виховної роботи. Набуття знань загальнолюдських норм моралі, розвиток соціально значущих якостей особистості відбуваються в дитини протягом всього шкільного життя, але на кожному віковому етапі зміст роботи вчителя розширюється і вбирає в себе ширше коло знань.

10. *Двобічний і активний* характер процесу виховання. В процесі виховання беруть участь дві сторони – вчитель і вихованець. Вчитель керує процесом виховання залежно від тієї інформації, яку він отримує від учня.

11. *Невизначеність* результатів виховання. В одних і тих же умовах виховання отримуємо різні результати, оскільки на них мають вплив суб'єктивні чинники,

індивідуальні відмінності учнів, соціальний досвід і рівень підготовки учнів, ставлення учнів до вихователя, уміння учителя керувати процесом виховання в окремих випадках.

12. *Комплексний характер* процесу виховання. Передбачає єдність цілей, завдань, змісту, форм і методів виховного процесу. Все повинно бути підпорядковано ідеї цілісного виховання і розвитку особистості. Ця особливість процесу виховання яскраво виявляється у плануванні виховної роботи з класним колективом.

13. *Закономірності* процесу виховання – це стійкі істотні зв'язки у виховному процесі, що дозволяють отримати ефективні результати в розвитку особистості.

14. У виховному процесі переплітаються залежності різного плану: *соціальні* (підготовка підростаючої людини до життя, праці, що пов'язане з набуттям соціального досвіду); *психічні* (виховання сприяє розвитку особистості); *педагогічні* (організація процесу виховання й обумовленості його низкою чинників) [1, с. 48–50].

Деякі результати цих досліджень були покладені нами у розробку змісту та методичного апарату морального формування дітей шкільного віку у загальних навчальних закладах.

У контексті проблеми морального формування дітей шкільного віку актуальними є результати проведеного О. Морозовою дослідження. Вона вважає, що якість морального формування особистості безпосередньо залежить від складових базових компонентів виховання [5].

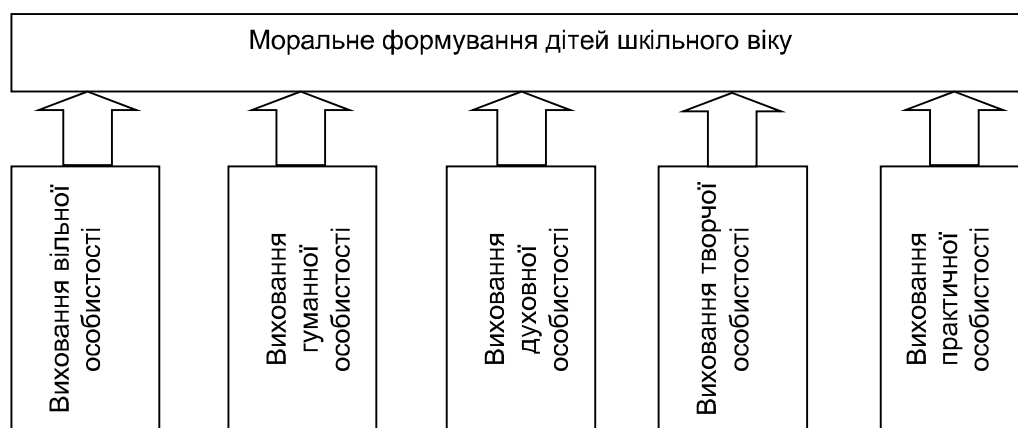


Рис. 1. *Схема залежності морального формування особистості від складових базових компонентів виховання*

- Виховання вільної особистості (високий рівень самосвідомості; громадянськість; відчуття власної гідності, самоповага; самодисципліна, чесність, орієнтування в духовно-моральних цінностях життя; самостійність в ухваленні рішення і відповідальність; вільний вибір змісту життєдіяльності).

- Виховання гуманної особистості (милосердя, доброта – здібність до співчуття, співпереживання, альтруїзм; терпимість, доброзичливість, скромність, готовність надавати допомогу людям; прагнення до миру, добросусідства, розуміння цінності людського життя).

- Виховання духовної особистості (потреба в пізнанні і самопізнанні, красі, рефлексії, спілкуванні, пошуку сенсу життя; автономія внутрішнього світу, цілісність).

- Виховання творчої особистості (розвинені здібності – потреба в перетворювальній діяльності; знання, уміння навички, розвинений інтелект; інтуїція; життєтворчість).

Виховання практичної особистості (знання основ економіки – працьовитість, господарність; комп'ютерна грамотність; володіння мовами світу; знання народних, релігійних звичаїв; здоровий спосіб життя, фізичний гарт; естетичний смак, хороші манери; облаштування будинку, забезпечення добробуту сім'ї) [5, с. 125–126].

Висновки та перспективи подальшого розгляду. Аналіз педагогічного аспекту розвитку проблеми морального виховання школярів на етапі його виділення в самостійну науково-педагогічну проблему дозволяє виявити зміну педагогічних поглядів на це питання від фрагментарного впровадження у практику до розгляду в контексті реалізації особистісно орієнтованої моделі морального виховання, що визначає актуальність підходу в наш час.

Література

1. Афонина Г. М. Педагогика : курс лекций и семинарские занятия / под ред. О. А. Абдуллиной. – Второе изд. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 512 с. – (Серия "Учебники, учебные пособия").
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / О. Вишневський. – 3-тє вид., доопрац. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 566 с.
3. Кононко О. Л. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. – 2-ге вид., випр. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
4. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посіб. / С. П. Максимюк. – К. : Кондор, 2009. – 670 с.
5. Морозова О. П. Педагогический практикум: учебные задания, задачи и вопросы : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / О. П. Морозова. – М. : Изд. центр "Академия", 2000. – 320 с.